

LUND UNIVERSITY

Dalbyboken

en omvärdering av attributionskriterierna

Rydén, Thomas

Published in:
Locus celebris

2012

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rydén, T. (2012). Dalbyboken: en omvärdering av attributionskriterierna. I S. Borgehammar, & J. Wienberg (Red.), *Locus celebris : Dalby kyrka, kloster och gård* (s. 424-435). (Centrum för Danmarksstudier; Vol. 28). Makadam förlag.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LOCUS CELEBRIS

Dalby kyrka, kloster och gård

REDAKTÖRER

STEPHAN BERGEHAMMAR & JES WIENBERG

Utgiven i samarbete med

Centrum för Danmarksstudier

vid Lunds universitet

MAKADAM FÖRLAG

2012

LOCUS CELEBRIS · ISBN 9789170611162 · excerpt

© author, Makadam Publishers & Centrum för Danmarksstudier, Sweden, 2012

www.makadambok.se

DALBYBOKEN

EN OMVÄRDERING AV ATTRIBUTIONSKRITERIERNA

Thomas Rydén

På Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn förvaras den medeltida evangeliehandskrift med signum GkS 1325 4°, som är mer bekant under benämningen *Dalbyboken*. Handskriften har behandlats vetenskapligt i flera sammanhang och senast i en omfattande analys av Merete Geert Andersen från 1996.¹ Gemensamt fokus för de flesta undersökningar har varit attributionsproblematiken föranlett av motsättningen mellan perikoplistans entydigt tyska karaktär och dekorationernas förment primitiva stil vilket har tolkats som indicium för en inhemsk tillverkning (fig. 1 a–d).

I detta sammanhang ligger tyngdpunkten vid en argumentationsanalys av den tidigare forskningens attributionskriterier. Jag avser inte att göra en ny kodologisk eller textmässig analys, utan hänvisar tillsvidare till Geert Andersens studie i dessa avseenden. Jag gör inte heller anspråk på några definitiva resultat rörande stilfränder eller ursprung. Syftet med denna studie är snarare att pröva tidigare argument, och utifrån några

1. Merete Geert Andersen, "Dalbybogen. Et evangelarium fra det 11. århundredes sidste trediedel", *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 83:2 (1996), s. 67–128; ead., "Dalbybogen", *Levende ord & Lysende billeder. Den middelalderlige bogkultur i Danmark. Essays*, red. Erik Petersen, København 1999, s. 63–66.

avgörande iakttagelser etablera en ny utgångspunkt för fortsatta undersökningar, samtidigt som jag vill påstå att en fördjupad studie av dekorationerna kan visa på omständigheter som öppnar för en reviderad syn på handskriftens tillkomsthistoria.²

Redan 1890 anför Christian Bruun engelska förebilder för evangelistporträtten, men avstår från att närmare bestämma ursprungsart.³ Dalbybokens bilder är enligt Bruun "meget kunstløst udførte Pennetegninger" utan intresse, men han uppmärksammar praktbandet och Dalbyproveniensen.

Även Ellen Jørgensen ser anglosaxiska drag i evangelistporträtten; hon jämför dessa med det otvetydigt anglosaxiska evangeliariet GkS 10 2°, och etablerar här ståndpunkten att kombinationen av anglosaxiska drag och tysk perikoplista endast kan uppkomma i Danmark vid den här tiden.⁴ Det danska ursprunget uppre-

2. Ett stort tack till Ralf Stammberger, Erik Petersen, Anna Magdalena Lindskog-Midtgaard, Maria Cinthio, Eva Nilsson Nylander, Stephan Borgehammar, Bertil Nilsson och biblioteket i Dalby.

3. Chr. Bruun, *De illuminerede Haandskrifter fra Middelalderen i Det Store Kongelige Bibliothek*, Kjøbenhavn 1890, s. 39.

4. Ellen Jørgensen, *Fremmed Indflydelse under den danske*

Fig. 2. GkS 1325 4°, f. 130v. Lukasevangeliets Q-initial. Foto Helle Brännich Pedersen, 2012.

pas även i den utmärkta katalogen över Det Kongelige Biblioteks medeltida handskrifter 1926.⁵

Här finns redan tre omständigheter som okritiskt upprepas i senare forskning: dålig kvalitet, engelska förebilder till bilderna samt den förment ”danska” kombinationen av engelska bilder och tysk perikoplista. Till detta tillfogar Ewert Wrangel trikvetramönstrets vikingakaraktär i Lukasevangeliets Q-initial (fig. 2).⁶

Det är slående hur just de argument som talar för en inhemsk framställning traderas i litteraturen, medan

Kirkes tidligste Udvikling, København 1908, s. 182; *Greek and Latin Illuminated Manuscripts, X–XIII Centuries in Danish Collections*, red. Mogens Mackeprang, Victor Madsen & Carl S. Petersen, Copenhagen, London & Oxford 1921, s. 10.

5. Ellen Jørgensen, *Catalogus Codicum Latinorum Medii Aevi Bibliothecae Regiae Hafniensis*, Hafniæ 1926.

6. Ewert Wrangel, *Lunds domkyrkas konsthistoria. Förbindelser och stilfränder*, Lund 1923, s. 73.

de som trots allt företräder ett tyskt ursprung egentligen aldrig bemöts. Wrangel redovisar i sin sista not att han rådfrågat Arthur Haseloff, som menade att likheterna med det nordtyska materialet var påfallande,⁷ och Francis Beckett påtalar likheter med Heziloevangeliet i Hildesheim.⁸ Carl Nordenfalk betonar de tyska influenserna, men hävdar ändå ett inhemskt ursprung grundat på den provinsiella kvaliteten och likheterna med två graverade processionskors från Skåne.⁹ Geert Andersen, som efter en detaljerad analys av perikoplistan övertygande visat att den definitivt härstammar från Hamburg-Bremen, kommer ändå till slutsatsen att Dalbyboken är inhemsk efter att ha upprepat samma argument. Erik Petersen är en av ytterst få som håller en försiktig och öppen position.¹⁰

Den anglosaxiska förbindelsen grundas främst på evangelisternas dräkt och hållning, samt evangelistsymbolernas position snett ovanför evangelisterna. Särskilt anförs som redan omtalats evangeliet GkS 10 2°, som länge ansågs ha befunnits i Danmark sedan Knut den stores tid.¹¹ Man kan skönja en vilja att be-

7. *Ibid.*, s. 76, not 2; Arthur Haseloff publicerade 1923 en recension av *Greek and Latin Illuminated Manuscripts* där han förde fram de nordtyska parallellerna till Dalbyboken: *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 11 (1923), s. 99.

8. Francis Beckett, *Danmarks Kunst*, bd 1: *Oldtiden og den ældre Middelalder*, København 1924, s. 255. Becketts ståndpunkt är dock inte särskilt väl underbyggd, och tycks mest gå ut på att bekräfta samma influenser för Dalbyboken som för Dalby kyrkas arkitektur.

9. Carl Nordenfalk, ”Konstantin den store i Skåne. Vad ett skånskt processionskors har att berätta”, *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum*, 1944, s. 112–162 (s. 158f).

10. Erik Petersen, ”Illuminatio. Texts and Illustrations of the Bible in Medieval Manuscripts in the Royal Library, Copenhagen”, *Transactions of the International Association of Bibliophiles, XVth Congress, Copenhagen 20–26 September 1987*, red. Poul A. Christiansen, Copenhagen 1992, s. 68–105 (s. 91).

11. *Greek and Latin Illuminated Manuscripts*, s. 7.

kräfta existensen av möjliga förlagor i Danmark för att styrka det inhemska ursprunget. GkS 10 2° har dock med största sannolikhet inte befunnits i Danmark under medeltiden.¹² Vad gäller hållningen är det endast, med mycket god vilja, Dalbybokens Matteus- och Markusfigurer som kan jämföras med Lukasfiguren i GkS 10 2°, men kläderna skiljer sig markant åt, och där de anglosaxiska evangelisterna har skägg saknar de skägg i Dalbyboken. I GkS 10 2° är det bara Lukasbilden som uppvisar en evangelistsymbol som befinner sig ovanför, snett framför evangelisten, men här syns bara främre delen av kroppen, medan Dalbybokens små evangelistsymboler syns i sin helhet. En ovanlig detalj i GkS 10 2° är dessutom de horn som evangelistsymbolerna blåser i samt inte minst det ansikte som uppenbarar sig bakom Matteusbildens draperi.¹³ I Dalbyboken finns i stället *Dextera Dei* i Johannesbilden, som tillhör en helt annan ikonografisk uppsättning (fig. 1 d). En jämförelse visar alltså snarare skillnader än likheter mellan de två handskrifterna, och även i jämförelse med övriga anglosaxiska handskrifter är likheterna av så allmän karaktär att inte samma element kan återfinnas även i andra sammanhang.

Vad beträffar argumentationen kring den dåliga kvaliteten som indicium för inhemsk produktion är det intressant att se hur fenomen som anses vara ”primitiva” i snarast evolutionistiska termer tolkas som uttryck för provinsialitet eller ålder, antingen hög ålder som ett arkaiskt förstadium eller låg ålder som degenererade avarter. Kvalitetsbegreppet i dessa sammanhang är en relik från 1800-talets connoisseurs och samlare, och fullständigt irrelevant för en objektiv attribution.¹⁴

12. Thomas Rydén, *Det anglosaxiska Köpenhamnsevangeliet. Det Kongelige Bibliotek, Gl. Kongl. Saml. 10 2°*, Lund 2001, s. 19–33.

13. *Ibid.*, s. 143–157.

14. Exempel på arbeten med ”låg kvalitet” förekommer na-

Med detta sagt måste det ändå konstateras att vissa linjer i Dalbybokens bilder onekligen måste betraktas som mindre förfinade, till exempel fyllningen med trikvetran i Lukasevangeliets Q-initial (fig. 2) och bladnerverna i Markusbildens ramverk.

Av någon anledning har forskningen hängt upp sig på dessa tämligen få grova bruna streck, utan att se den jämna och välkontrollerade linjeföringen i den underliggande orangea skissen i minium.¹⁵ Det är nämligen den som utgör det ursprungliga skiktet i Dalbybokens dekorationer. Huruvida evangelisternas klädnader och initialernas färglagda paneler är ursprungliga är svårare att avgöra. Vi ser spår efter tre faser, där underteckningen utgör den första, de större färgfälten den andra och förstärkning av konturer och detaljer som anletsdrag och bladnerv den tredje. Utöver dessa har Q-initialens fyllning lagts till utan underliggande underteckning. Den bekanta trikvetran var alltså inte avsedd från början. Någon har även ristat in en kopia av Matteushuvudets konturer uppe till höger i marginalen på samma sida.

Konsekvenserna av detta blir att huvudparten av det som har beskrivits som primitivt måste betraktas som sekundära kompletteringar och blir därmed irrelevant för attributionen av Dalbyboken. Detta påverkar även en textmässig omständighet som har betraktats som ett oövat skriptoriums misstag.¹⁶ I samtliga evangelier saknas ett antal ord mellan de dekorerade initialerna och den följande brödtexen.¹⁷ Om man i stället betraktar

turligtvis även i de mest framstående skriptorierna på kontinenten.

15. Jfr Jonathan James Graham Alexander, *Medieval Illuminators and their Methods of Work*, New Haven 1992.

16. Andersen, ”Dalbybogen. Et evangeliarium”, s. 82f.

17. Text innanför hakklammrar saknas: i Matteus: ”Li[ber] generationis”; i Markus: ”I[n]itium evangelii Ihu Xpi Filii Dei”; i Lukas: ”Q[uoniam quidem] multi conati sunt” och i Johannes: ”I[n] principio erat verbum] et verbum erat apud Deum”.

Fig. 3 a–b. GkS 1325 4°, f. 26v & 84v. Matteus- och Markusevangelisternas diadem. Foto Helle Brünnich Pedersen, 2012.

Dalbyboken som ofullbordad, och går tillbaka till illuminatörens första arbetsfas, framstår de tomma ytorna under Matteus- och Markusfigurerna liksom ovanför Lukas- och Johannesfigurerna som uppenbart sparade för den saknade texten. Exempel på denna layout var särskilt ofta förekommande i handskrifter från Corvey alltsedan 900-talet, men även evangeliarier från Köln omkring år 1050 uppvisar samma struktur.¹⁸ Med tanke på att samtliga explicit- och incipitsidor med monumental kapitälskrift är utförda i bläck och de inledande raderna på evangeliernas rectosidor är markerade med röd och brun rustik kapitälskrift, kan man utgå från att den inledande, och nu felande, evangelietexten skulle upplåtas till illuminatören att fullborda. Ett rimligt antagande vore att dessa var avsedda att förgyllas, men eftersom det momentet aldrig utfördes, och bokstäverna förutom initialerna antagligen inte varit avsedda att vara ornamenterade, så finns det heller ingen anledning att efterlysa någon underliggande skiss.¹⁹

Den primitiva stilen, de vikingamässiga ornamen-

ten och felande textraderna kan alltså förklaras med att arbetet på Dalbyboken har avbrutits efter att underteckning och rubricering i minium har avslutats.²⁰ Evangelistporträtt och initialer har därefter nödtorftigt färglagts, i ett tidigt skede, men inte nödvändigtvis i samma skriptorium. Slutligen har trikvetran och liknande ornament samt vissa tjockare konturer lagts till. Vissa detaljer som kan skönjas i den underliggande skissen, men som inte utförts, talar för att färgläggningen skett i ett annat sammanhang än i det ursprungliga skriptoriet.

I ljuset av dessa nya förutsättningar framträder det ikonografiska programmet snarare som sofistikerat än som primitivt. Nordenfalk visade på en bysantinsk parallell till evangelisterna som själva skriver de följande initialerna,²¹ men även det lilla formatet på evangelistsymbolerna samt förekomsten av *Dextera Dei* i Johannesbilden tyder på bysantinsk påverkan även om dessa drag förekom i västerländskt bildbruk redan i karolingisk och ottonsk konst.²² Ett element som inte tidigare

18. Henry Mayr-Harting, *Ottonian Book Illumination. An Historical Study*, 2. rev. uppl., London 1999, Part Two, s. 159ff.

19. Saknade textrader och ofullbordade bilder, som varit avsedda att utföras i avvikande färg eller material, är förbluffande vanliga även i ytterst luxuösa evangeliarier.

20. Förgyllning av bokstäver skedde under äldre medeltid inte på minium eller gessogrunder, utan på en grund av fisklim.

21. Nordenfalk, s. 158, not 4 (Athos, Lawra, cod. 86).

22. Robert S. Nelson, *The Iconography of Preface and Miniature in the Byzantine Gospel Book*, University Park, PA 1980.

uppmärksammas är de skisserade linjerna till diadem under färgläggningen kring Matteus- och Markusfigurernas huvuden (fig. 3). Diademförsedda evangelister är sällsynta, med undantag för anglosaxiskt bokmåleri, men har också sina rötter i bysantinsk och karolingisk tradition.²³ Dessa små antydda diadem, som döljer sig under färgskikten i Dalbyboken, är av särskilt intresse för att förstå bokens ursprungliga funktion. De illustrerar nämligen uppfattningen om evangelisternas överteprästerliga värdighet med anspelning på 3 Mos. 8:9 där Aron bekläs med huvudbindeln och den gyllene plåten, det heliga diademet vid den gammaltestamentliga urprästvigningen,²⁴ ett svagt men tydligt eko av den hebraiserande tendens som kommer allra tydligast till uttryck i Uta codex från Regensburg ca 1025.²⁵

Jag ser inte någon anledning att ifrågasätta Merete Geert Andersens analys av perikoplistans Hamburg-Bremenska ursprung, även om jag inte för närvarande vågar ringa in det så precist som till Ramelsloh. Vad gäller bilderna och själva handskriften vill jag till skillnad från Andersen och andra däremot hävda att Dalbyboken i sin helhet, i sitt ursprungliga skick, är fram-

ställd i kretsen kring Hamburg-Bremen.²⁶ Ett flertal stilmässiga förbindelser till Corvey är påtagliga, men en närmare precisering kräver ytterligare jämförande studier. Frågan är snarare hur handskriften kom till Dalby.

I stället för att förutsätta den obekräftade existensen av ett tidigt skriptorium i Dalby eller försvunna förlagor, inresande tyska eller tyskt skolade skrivare, lånade handskrifter, utresande munkar, missförstånd eller okunnighet för att förklara Dalbybokens komplexitet måste vi försöka rekonstruera en rimlig historisk kontext för dess tillkomst. Nordenfalk noterade att handskriften var för provinsialt utförd för att kunna betraktas som en gåva, och materialval, storlek och utförande tyder inte heller på någon *conspicuous consumption*, utan snarare en handskrift ämnad att brukas.

Jag skulle vilja föra fram möjligheten att ett rimligare sammanhang erbjuds av liturgin kring själva biskopsordinationen. Enligt *Pontificale romanum* hålls då ett uppslaget evangeliarium uppochned över den blivande biskopens huvud som ett tak av konsekratoren och två assisterande biskopar för att sedan överlämnas till den nykonsekrerade biskopen:

*Tum Consecrator, accepto libro Evangeliorum, illum apertum, adjuvantibus Episcopis assistentibus, nihil dicens, imponit super cervicem, et scapulas Electi, ita quod inferior pars libri cervicem capitis Electi tangat, littera ex parte inferiori manente: quem unus ex capellanis Electi, post ipsum genuflexus, quousque liber ipse eidem Electo in manus tradendus sit, continue sustinet.*²⁷

[---]

26. Den omtalade perikoplistan bör då betraktas som ett uttryck för förhållandena i Hamburg-Bremen, och kan inte utan ytterligare belegg anses dokumentera förhållanden i Dalby.

27. *Pontificale Romanum Clementis VIII. Ac Urbani VIII. Jusu editum et a Benedicto XIV. Recognitum et castigatum*, Romæ 1849, s. 70.

23. T.ex. York-, Pembroke-, Trinity- och Grimbaldevangeliarierna. York Minster, Chapter Lib., Add. 1; Cambridge, Pembroke Coll. Lib., Ms. 301; Cambridge, Trinity Coll. Lib., Ms. B 10.4; London, B.L., Add. 34890. Jfr. Elzbieta Temple, *A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles*, bd 2: *Anglo-Saxon Manuscripts 900–1066*, London 1976, cat. no. 61, 65, 68, 73; J. J. G. Alexander, "The Illumination of the Gospels", *The York Gospels. A Facsimile with Introductory Essays*, red. Nicolas Barker, London 1986, s. 72. Det bör poängteras att det rör sig om ett ikonografiskt och inte ett stilistiskt element, och att det därför inte medför några nödvändiga kopplingar till anglosaxiskt bokmåleri i fråga om Dalbybokens ursprung.

24. Vulgatas text lyder: "Cidarim quoque textit caput et super eam contra frontem posuit lamminam auream consecratam in sanctificationem sicut praeceperat ei Dominus".

25. Adam S. Cohen, *The Uta Codex. Art, Philosophy and Reform in Eleventh-Century Germany*, University Park, PA 2000.

Fig. 4 a-b. GkS 1325 4°, bandets främre respektive bakre pärm. Foto Helle Brünnich Pedersen, 2012.

Tum Consecrator accipit librum Evangeliorum de scapulis Consecrati, et adjuvantibus ipsum Episcopis assistentibus, tradit eum clausum Consecrato, tangenti illum sine aperture manuum, dicens:

Accipe Evangelium, et vade, praedica populo tibi commissio; potens est enim Deus, ut augeat tibi gratiam suam: Qui vivit, et regnat in saecula saeculorum.

*R. Amen.*²⁸

Även om man alltså kan anta att Dalbyboken överlämnades av ärkebiskopen av Hamburg-Bremen i samband med ordinationen av en ny biskop, finns det inga entydiga uppgifter om vem mottagaren var. Självfallet framstår Egino som en given kandidat, men med tanke på att Hamburg-Bremens primatsroll varade fram till 1103, kan även Ricwald år 1072 och Ascer år 1089 betraktas som presumtiva mottagare, liksom Avoco av Roskilde som före stiftsindelningen ansvarade för Skåne. Det är dock mycket tveksamt om Dalbyboken kan dateras så tidigt som Avoco (ca 1030) eller så sent som Ascer, och hur Ricwald blev konsekrerad är oklart eftersom han var bannlyst. Kvar står Egino, på knä inför Adalbert av Bremen flankerad av två assisterande biskopar som håller Dalbyboken över hans huvud.

Dalby förblev domkyrka i blott sex år, och det är

28. Ibid., s. 75. ”Den vigande [*Consecrator*] tar sedan emot evangelieboken och med bistånd av de assisterande biskoparna, utan att säga något, placerar han den uppslagen på den valdes [*Electus*] nacke och skuldror, så att undersidan av boken vidrör den valdes nacke invid huvudet och texten är vänd nedåt. Efter att den valde fallit på knä håller en av hans kaplaner hela tiden boken, till dess att samma bok ska överlämnas i den valdes händer. / [---] / Sedan tar den vigande evangelieboken från den vigdes [*Consecratus*] skuldror och med bistånd av de assisterande biskoparna överlämnar han den stängd till den vigde i det att han vidrör honom utan att öppna sina händer och säger: / Mottag evangeliet och gå, förkunna det för det folk som har anförtröts åt dig; Gud förmår att föröka sin nåd till dig, han som lever och råder i evigheters evighet. / R.: Amen.” (Övers. Stephan Borgehammar.)

oklart om ett evangeliarium i första hand är knutet till biskopen som individ, eller till kyrkobyggnaden. Det finns ingen information om Dalbybokens öden fram till 1300-talet då tillägg definitivt visar att den befann sig i Dalby, men någon gång kring mitten av 1100-talet hade i alla fall boken uppnått sådan status att man lät pryda den med förgyllda silver- och kopparpärmar (fig. 4). Ingenting är känt om dess tidigare band.²⁹ Evangeliehandskrifter hade i regel någorlunda praktfulla band eftersom de visades upp i liturgin, men att förse ett evangeliarium med så pass påkostade pärmar som Dalbybokens så lång tid efter dess tillkomst, tyder på att man velat betona dess historiska symbolvärde. Det kunde röra sig om att evangeliariet identifierades med kyrkans tillkomst, eller med Egino personligen. Sven Estridsson och Egino framhävdes i mycket positiva dager i 1100-talets källmaterial, och det låg i tiden att utsmycka föremål förknippade med framstående personer för att framhäva autenticiteten och förlåna dem närmast relikartad status.

Den främre pärm (fig. 4a) har en graverad bild i förgyllt silver med den triumferande Kristus stående på en drake och flankerad av Seraphim och Cherubim. I sin vänstra hand håller Kristus Livets bok och med den högra stöter han korsstaven i drakens hals. I nedre vänstra hörnet syns ett skäggigt manshuvud i profil vilket bör ha den dubbla identiteten av en ödmjuk donator i rollen som den förlöste Adam, i hopp om att få sitt namn inskrivet i Livets bok. Den bakre pärm (fig. 4b) utgörs av ett repousséarbete i förgylld koppar som framställer korsfästelsen med Maria Deomene och Johannes, samt medaljonger med sörjande Sol och Luna ovanför tvärarmen.

29. Den bysantinska elfenbensreliefen på Nationalmuseet i Köpenhamn D12123 är för stor för Dalbyboken, men representerar en fullt rimlig typ av banddekoration.

mandatis et ad se nunquam se perpetuo
separari. Qui cum patre & spiritu sancto unus
& regnat deus. per omnia secula seculorum. amen.
Dum distribuit eucharistiam dicat. et pro
et sanguis domini nostri ihesu xpi proficiat
tibi in vitam eternam. amen. **Postquam co
municauerit dicat.** Quod ore sumpsimus.
pura mente capiamus & de munere tempo
rali fiat nobis remedium sempiternum. **Pro
Corpus tuum dñe quod ego indignus. Item
accipi et calix quem potavi. ad hercat u
ribus meis & presta. ut nulla ibi remaneat
peccati macula. ubi tua ueneranda in te
sacramenta. **Post hoc. Entra missa inclinatur.
Placet ubi sane dicat hanc orationem**
Pater trinitas obsequium seruimus mee
& presta. ut hoc sacrificium quod tibi
mancipatis ego indignus oblati. tibi &
nibus pro quibus illud oblati. bene misere
re ppiabile. **Adm. Sequitur gmnũ rariũ pueri**
enedicte omnia opa. Laudate dñm i seculis &
dicuntis s. b. Trinum puerum cantent gmnũ qui
ne sct pater. **Suscipe etne dñs da michi corpus &****

Fig. 5. GkS 1325 4°. Främre pärmens spegelblad ur ett missale från 1200-talet. Foto Helle Brünnich Pedersen, 2012.

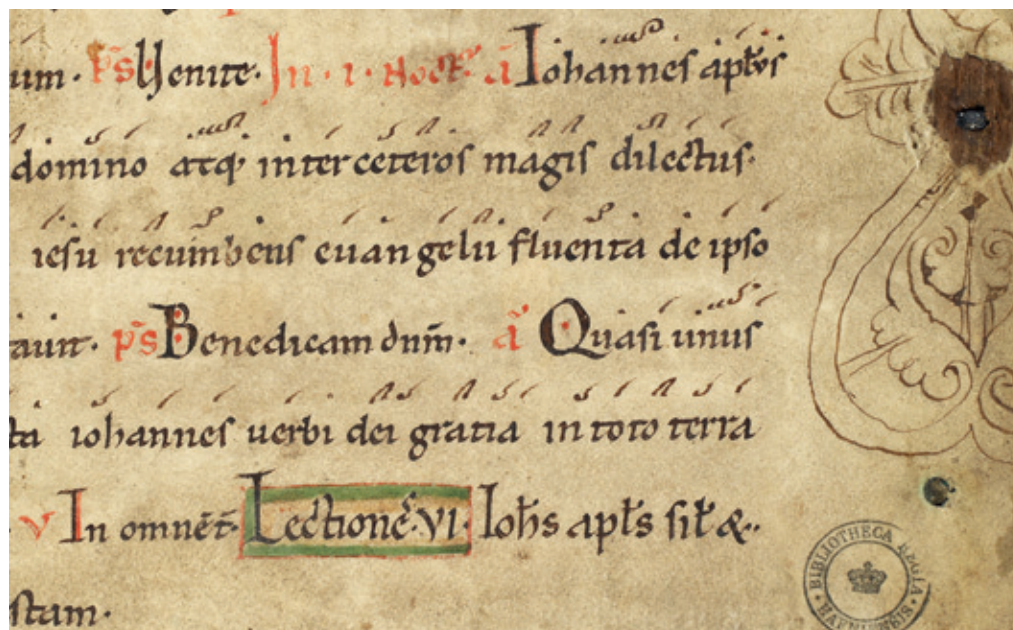

Fig. 6. GkS 1325 4°. Bakre pärmens spegelblad – detalj – ur ett antifonarium från tidigt 1100-tal. Foto Helle Brünnich Pedersen, 2012.

På den främre pärmens insida har ett blad från ett missale från 1200-talet använts som spegelblad (fig. 5), och på den bakre pärmens insida ett antifonarieblad daterat till 1100-talet (fig. 6). Ellen Jørgensens datering av de återanvända pergamentbladen har accepterats som *terminus post quem* för pärmarna, och den främre har då daterats till 1200-tal och den bakre till sent 1100-tal.³⁰

Jag vill tillfoga några iakttagelser som kan ha betydelse för synen på pärmarna. Den bakre pärmens antifonarieblad uppvisar mycket stora likheter med de fragment, Lund, UB Fragm. 93, som har använts som förstärkning vid en tidig ombindning av *Liber daticus vetustior*, UB Mh 7. Dessa fragment, liksom det snarlika epistolariet UB Mh 2, dateras till tidigt 1100-tal, och kan möjligen ha betraktats som obsoleta redan un-

30. Andersen, "Dalbybogen. Et evangelium", s. 72.

der 1100-talet.³¹ Om Dalbybokens blad hör ihop med Fragm. 93 finns det starka belägg för att ombindningen har skett i Lund, och möjligen betydligt tidigare än vad som tidigare har antagits. Den främre pärmens missaleblad måste onekligen anses vara avsevärt mycket yngre än pärmerna. En omständighet som inte har påtalats är att den främre pärmerna är betydligt tunnare än den bakre, sannolikt till följd av en reparation eller en ombindning då missalebladet har ersatt ett tidigare blad. Möjligen kan detta även sättas i samband med Dalbybokens tillägg från 1300-talet.

Jag är övertygad om att de båda pärmarna, trots skilda material och tekniker, skall betraktas som ett

31. [Thomas Rydén,] "Decoration", *St. Laurentius Digital Manuscript Library*, Medeltidshandskrift 2 (Lectionarium Lundense I), Detailed description [tillgänglig: http://laurentius.ub.lu.se/volumes/Mh_2/detailed/].

homogent verk. De omgivande emaljerade listerna och pärlstaven är identiska, och det finns uppenbara överensstämmelser mellan bilderna. Stilmässiga paralleller finns som tidigare påtalats bland de skånska processionskorsen, men vad gäller figurteckningen även i Colbazannalerna.³²

En fascinerande tanke vore att inskriptionen ”Azor” som förts in på sista sidan fol. 283v någon gång under 1100-talet skulle kunna ha med främre pärmens donatorbild att göra. Det rör sig med största sannolikhet inte om en skrivarsignatur, och det har inte karaktär av *probationes pennæ*. Det förefaller snarare vara en ägarnotis, eller möjligen ett uttryck för fromhet att associera sitt namn med evangelierna. Namnet Azor förefaller vara liktydigt med Aszer, Adser och Ascer och så vidare, och i *Necrologium Lundense* och *Liber*

dativus vetustior omnämns ett flertal personer med detta namn. Utöver biskopen, sedermera ärkebiskopen i Lund, nämns ett par personer som kan vara relevanta, dels den tredje domprosten i Lund, Azerius, som dog år 1131 och som skänkte många böcker till domkyrkan,³³ dels en viss ”Ascerus presbiter sancte crucis canonicus”,³⁴ det vill säga en tidig präst i Dalby, ”Aszerus conuersus sancte crucis de dalby”,³⁵ och inte minst priorn i Dalby, ”Ascerus, presbiter et prior Dalbiensis ecclesie”.³⁶ Närmare försök att identifiera personen riskerar att bli rena spekulationer.

Dalbyboken är måhända inte den äldsta boken framställd i Norden längre, men som vittnesbörd om den tidiga kyrkans internationella relationer är Dalbyboken inte bara historiskt intressant. Den är historia.

32. Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Ms. theol. lat. fol. 149. Handskriften är framställd i eller nära Lund under första hälften av 1100-talet. Jfr Wrangel, s. 91ff.

33. Lund, UB, Mh 6, fol. 144r (4 juni); *Necrologium Lundense. Lunds domkyrkas nekrologium*, ed. Lauritz Weibull, Lund 1923 (NL), s. 75: ”De domo sancti Laurentii obiit Azerus diaconus et prepositus, qui plerosque ueteris ac noui testamenti libros ecclesie dedit omnes glosatos, multos etiam phisicales”.

34. Lund, UB, Mh 6, fol. 125r (8 januari); NL, s. 51.

35. Lund, UB, Mh 6, fol. 130v (20 februari); NL, s. 57.

36. Lund, UB, Mh 7, fol. 48v (10 maj); *Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde domkapitels gavebøger og nekrologium*, ed. Christian Weeke, Kjøbenhavn 1884–89, s. 113.